

MEDICAL-REHABILITATION MODEL FOR PREPARING CHILDREN WITH DISABILITIES FOR INCLUSIVE EDUCATION

Xalilova Charos Shamsiddin qizi

Teacher-Researcher

charosxalilova41@gmail.com

Abstract

This thesis presents a medical-rehabilitation model for preparing children with disabilities for inclusive education. The medical-rehabilitation model encompasses interconnected stages of assessing the child's health and functional abilities, correcting existing limitations, developing psychological readiness, and ensuring adaptation to the educational environment. This approach contributes to developing the individual abilities of children with disabilities, reducing barriers in the educational process, and ensuring their effective adaptation to an inclusive environment.

Keywords

rehabilitation, needs, individual abilities, integration, development, methodological, imperfection, correction, comprehensive diagnosis.

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI INKLYUZIV TA'LIMGA TAYYORLASHNING TIBBIY-REABILITATION MODEL

Xalilova Charos Shamsiddin qizi

Pedagog-tadqiqotchi

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'limga tayyorlashning tibbiy-reabilitatsion modeli yoritiladi. Tibbiy-reabilitatsion model bolaning sog'lig'i va funksional imkoniyatlarini baholash, mavjud cheklovlarni korrupsiyalash, psixologik tayyorgarlikni shakllantirish hamda ta'lim muhitiga moslashuvini ta'minlashning o'zaro bog'liq bosqichlarini qamrab oladi. Mazkur yondashuv imkoniyati cheklangan bolaning individual imkoniyatlarini rivojlantirish,

ta'lim jarayonidagi to'siqlarni kamaytirish va inklyuziv muhitga samarali moslashuvini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: reabilitatsiya, ehtiyoj, individual imkoniyatlari, integratsiya, rivojlanish, metodologik, nomukammallik, korreksiya, kompleks diagnostika.

Mamlakatimizda rivojlanishida nuqsoni bo'lgan kishilarning huquq va erkinliklarini, teng imkoniyatlarini ta'minlash, turmush faoliyatidagi cheklanish, chegaralarni bartaraf etish, ta'limni tashkil etish va boshqarishga zamonaviy yondashuv, uning sifati va samaradorligini oshirish, jamiyatda aholining turli qatlamlari uchun ta'limning uzviylik va uzluksizligini ta'minlash borasida talaygina ishlar amalga oshirib borilmoqda. Bugungi kunda ta'lim tizimida har bir bolaning individual imkoniyatlari, ehtiyojlari va rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish inklyuziv ta'limning muhim metodologik asoslaridan biri hisoblanadi. Jismoniy, sensor, intellektual yoki psixofiziologik rivojlanishida turli cheklovlarga ega bo'lgan bolalarni umumiy ta'lim muhitiga samarali integratsiya qilish masalasi pedagogika, psixologiya, tibbiyot va ijtimoiy reabilitatsiyaning o'zaro hamkorligini talab etadi. Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'limga tayyorlash jarayonini faqat pedagogik vazifa sifatida emas, kompleks tibbiy-reabilitatsion jarayon sifatida ko'rib chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Bolalik bosqichida inson psixologo-pedagogik jihatdan kuchli ta'sirlanadi. O'sib kelayotgan bola organizmi, uning miya tuzilishining ichki imkoniyatlari chegarasizligini inobatga olgan holda tashkil etilgan korreksion-pedagogik, psixologik hamda tibbiy ishlar bolaning birlamchi nuqsonini kamaytirib, ikkilamchi nuqsonlarning oldini olishga yordam beradi. Bularning hammasi rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolani mustaqil, hech kimga qaram bo'lmagan holda hayot kechirishga tayyorlash omillaridir.

“Inklyuziya”, “inklyuziv ta'lim” atamaları keng qo'llanishiga qaramasdan, ushbu tushunchalarning mohiyatini aniqlash masalasi hozirgacha bahsli bo'lib qolmoqda, bu

tadqiqotchilarning ushbu fenomenga har turli metodologik yondashuvlari bilan bog‘liq. Ta’lim sohasida inklyuziv yondashuvning evolyutsiyasi jamiyatning nogironlik to‘g‘risidagi tushunchasi o‘zgarishiga asoslangan edi: XX asrning 1960-yillari o‘rtasigacha mavjud bo‘lgan salomatlik imkoniyati cheklangan odamlarni ajratib qo‘yishni nazarda tutuvchi tibbiy model o‘rniga XX asrning 1980-yillari o‘rtasigacha davom etgan normallashtirish modeli keldi. Bu model salomatlik imkoniyati cheklangan odamlarni jamiyatga integratsiyalashni nazarda tutar edi. Hozirgi vaqtda salomatlik imkoniyati cheklangan bola ta’limidagi to‘siqlar va muammolar jamiyat ta’lim tizimining atrofdagi odamlar bilan o‘zaro munosabatlari nomukammalligini keltirib chiqarishi mumkin bo‘lgan ijtimoiy modelga o‘tish tendensiyasi kuzatilmoqda.

Tibbiy-reabilitatsion modelning asosiy mohiyati bolaning sog‘lig‘i, funksional imkoniyatlari va psixofiziologik rivojlanishini baholash asosida uning inklyuziv ta’limga tayyorgarlik darajasini aniqlash va individual reabilitatsion dastur ishlab chiqishdan iborat. Mazkur model an’anaviy “davolash” yondashuvidan farqli ravishda faqat mavjud kasallik yoki nuqsonni bartaraf etishga emas, balki bolaning saqlanib qolgan imkoniyatlarini aniqlash va ularni rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Bunda asosiy e’tibor bolaning funksional mustaqilligi, muloqot qobiliyati, o‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatishi, harakatlanishi, ta’lim jarayonida ishtirok etishi va ijtimoiy munosabatlarga kirishish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratiladi.

Mazkur modelning eng muhim bosqichi kompleks diagnostikadan iborat. Bolaning inklyuziv ta’limga tayyorgarligini baholashda faqat uning tashxisi yoki tibbiy xulosasiga tayanish yetarli emas. Bir xil tashxisga ega bo‘lgan ikki bolaning funksional va ta’limiy imkoniyatlari mutlaqo turlicha bo‘lishi mumkin. Shu sababli diagnostika individual xarakterga ega bo‘lishi lozim. Bunda bolaning jismoniy rivojlanishi, motorikasi, sensor funksiyalari, nutqi, kommunikatsiyasi, kognitiv imkoniyatlari, emotsional holati, ijtimoiy xulqi va mustaqillik darajasi kompleks ravishda o‘rganiladi.

Tibbiy-reabilitatsion modelning keyingi muhim jihati individual yondashuvdir. Imkoniyati cheklangan bolalar guruhini yagona pedagogik yoki reabilitatsion mezonlar asosida boshqarish ilmiy jihatdan to‘g‘ri hisoblanmaydi sababi, bolaning ehtiyoji uning yoshi, rivojlanish darajasi, funksional holati, oilaviy sharoiti, avvalgi ta’lim tajribasi va psixologik xususiyatlari bilan belgilanadi. Shu sababli har bir bola uchun individual reabilitatsion-ta’limiy yo‘nalish ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq. Bunday yondashuvda maqsadlar bolaning real imkoniyatlariga mos, bosqichma-bosqich va kuzatiladigan natijalarga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

Tibbiy-reabilitatsion modelning samaradorligi ko‘p jihatdan oila bilan hamkorlikka bog‘liq. Bola uchun eng tabiiy va doimiy ijtimoiy muhit oila bo‘lganligi sababli, reabilitatsion va pedagogik tavsiyalar faqat ta’lim muassasasida emas, uy sharoitida ham izchil davom ettirilishi zarur. Ota-onalar bolaning imkoniyatlari va ehtiyojlarini tushunishi, uning mustaqilligini qo‘llab-quvvatlashi, ortiqcha himoyalashdan qochishi va mutaxassislar bilan muntazam hamkorlik qilishi kerak. Imkoniyati cheklangan bolani haddan tashqari himoyalash muammosiga alohida e’tibor qaratish lozim. Ota-onaning bolaning barcha ehtiyojlarini uning o‘rniga bajarishi qisqa muddatda qulaylik yaratishi mumkin, biroq uzoq muddatda mustaqillikning shakllanishiga to‘sqinlik qiladi. Tibbiy-reabilitatsion model esa bolaning imkon qadar mustaqil harakat qilishini, qaror qabul qilishini va o‘z ehtiyojlarini ifodalashini rag‘batlantirishni nazarda tutadi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta’limga tayyorlashning tibbiy-reabilitatsion modeli zamonaviy ta’lim va reabilitatsiya tizimlari integratsiyasini taqozo etuvchi kompleks ilmiy-amaliy konsepsiyadir. Uning asosiy mazmuni bolaning mavjud cheklovlarini bartaraf etishga intilish bilangina cheklanmay, uning saqlangan funksional imkoniyatlarini aniqlash, rivojlantirish va ushbu imkoniyatlardan ta’lim jarayonida samarali foydalanish uchun shart-sharoit

yaratishdan iborat. Mazkur modelda bola markaziy subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. Tibbiyot, reabilitatsiya, psixologiya, pedagogika va ijtimoiy xizmatlarning barcha imkoniyatlari bolaning ta’lim olish huquqini real ta’minlashga yo‘naltiriladi. Oila va ta’lim muassasasi ham ushbu jarayonning faol ishtirokchisiga aylanadi. Ushbu modelning asosiy metodologik g‘oyasi cheklovdan imkoniyatga, korreksiya dan rivojlantirishga, alohida parvarishdan ijtimoiy ishtirokka o‘tish tamoyilida mujassamdir.

Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta’limga tayyorlashning tibbiy-reabilitatsion modeli tibbiy yoki pedagogik texnologiya, bolaning shaxsiy qadri-qimmati, ta’lim olish huquqi, ijtimoiy tengligi va mustaqil hayotga tayyorligini ta’minlashga qaratilgan kompleks ijtimoiy-pedagogik mexanizm sifatida baholanishi mumkin. Uning amaliyotga izchil joriy etilishi inklyuziv ta’lim sifatini oshirish, bolalarning ijtimoiy moslashuvini kuchaytirish va ta’lim tizimida teng imkoniyatlar tamoyilini amalda qaror toptirishga xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar.

1. Гонеев, А. Д. Основы коррекционной педагогики : учебное пособие / А. Д. Гонеев, Н. И. Лифинцева, Н. В. Ялпаева ; под ред. В. А. Сластенина. - Москва : Академия, 2002. - 272 с.
2. Алехина, С. В. Инклюзивное образование: от политики к практике / С. В. Алехина // Психологическая наука и образование. - 2016.
3. Мамайчук, И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. - Санкт-Петербург: Речь, 2003. - 400 с.
4. Mitchell, D. What Really Works in Special and Inclusive Education: Using Evidence-Based Teaching Strategies. - 2nd ed. - London: Routledge, 2014.
5. Qodirova F.U., Pulatova D.A. Inklyuziv ta’lim: nazariya va amaliyot: darslik. - Chirchiq, 2022.